

Zasebna obveščevalna dejavnost

Jaroš Britovšek, Andrej Sotlar

Namen prispevka:

Namen prispevka je razmejiti državno od zasebne obveščevalne dejavnosti, prikazati značilnosti in trende zasebne obveščevalne dejavnosti po svetu ter opozoriti na zametke te dejavnosti v Sloveniji.

Metode:

Opravljen je analiza teoretičnih del in pristopov k obravnavanju državne in zasebne obveščevalne dejavnosti, analiza konkretnih primerov razvoja in delovanja zasebne obveščevalne dejavnosti ter analiza zakonodaje, ki to dejavnost ureja v Sloveniji. Deloma so bili uporabljeni tudi rezultati raziskave, ki je bila na to temo opravljena za potrebe doktorske disertacije na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Ugotovitve:

Zasebna obveščevalna dejavnost (v okviru zakonskih omejitev) postaja pomembna in legitimna gospodarska dejavnost, ki ni omejena na državo ali regijo, temveč deluje v globalnem okolju. Njene stranke so tako države kot velike korporativne družbe, ki se zanimajo za tveganja, ki bi lahko ogrozila njihove interese. Takšen trend, ki ga zaznavamo na Zahodu, bi se lahko v določeni meri pojavil tudi v Sloveniji, kjer zaradi narave in nelagodja ob omembi zasebne obveščevalne dejavnosti dejansko ne moremo zagotovo trditi, kako zelo je ta razširjena. Kljub temu pa lahko z analizo slovenske zakonodaje zaznamo elemente zasebne obveščevalne dejavnosti in predvsem dela protiobveščevalne dejavnosti, kot je zaščita poslovnih skrivnosti. Globalna konkurenca, prihod tujih gospodarskih družb in nastop slovenskih gospodarskih družb na svetovnem trgu bodo najverjetneje silili družbe v čim učinkovitejšo zaščito lastnih podatkov ter zbiranje in analizo novih podatkov, pomembnih za obvladovanje tveganj, to pa bo pozitivno vplivalo na razvoj zasebne obveščevalne dejavnosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek na enem mestu razloži evolucijo državne in zasebne obveščevalne dejavnosti in slednjo brez ideologiziranja in moraliziranja predstavi kot logično posledico potreb in trendov v gospodarstvu kakor tudi dejavnosti držav, ki svoje mnogotere, nekoč tradicionalne dejavnosti, prepuščajo zasebni pobudi in so od nje včasih celo odvisne.

UDK: 351.746.1

Ključne besede: državna obveščevalna dejavnost, zasebna obveščevalna dejavnost, tveganja, zasebno varovanje, detektivska dejavnost, gospodarske družbe

Private Intelligence Activities

Purpose:

The purpose of this article is to delimit state intelligence from private intelligence, demonstrate features and trends of private intelligence activities around the world, and draw attention to the beginnings of these activities in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

The methods span an analysis of theoretical works and approaches dealing with state and private intelligence operations, an analysis of concrete examples of the development and operation of private intelligence activities, as well as an analysis of the legislation that regulating this activity in Slovenia. Also used are the results of the survey conducted on this topic for the needs of the doctoral dissertation at the Faculty of Criminal Justice and Security of the University of Maribor.

Findings:

Private intelligence (within legal limits) is becoming an important and legitimate economic activity that is not limited by country or region, but it is spread in a global environment. Its customers are states as well as large corporations interested in the risks that could jeopardize their interests. This trend, as perceived in the West, could, to some extent, also appear in Slovenia. Due to the nature of this activity and discomfort at the mention of the term private intelligence, one cannot say here how much it is already widespread in Slovenia. Nevertheless, through the analysis of Slovenian legislation, we can detect elements of private intelligence activities, particularly those partly related to counterintelligence, such as protection of business secrets. Global competition, the arrival of foreign firms, and the performance of Slovenian firms on the world market will most likely be forcing Slovenian firms to maximize effective protection of their data and collection/analysis of new data relevant to risk control, which will have a positive impact on the development of private intelligence.

Originality/Value:

The article is an attempt to simultaneously explain evolution of state and private intelligence activities, presenting the latter without ideology and moralizing, i.e., as a logical consequence of needs and trends in the economy, as well as the manifold activities that states once traditionally controlled themselves but now cede to private initiative, sometimes even depending on it.

UDC: 351.746.1

Keywords: state intelligence activities, private intelligence activities, risks, private security, private detective activities, firms

1 UVOD

Obveščevalna dejavnost se je podobno kot vojaška ali policijska vedno obravnavala kot klasična dejavnost države. Toda skozi zgodovino so različni

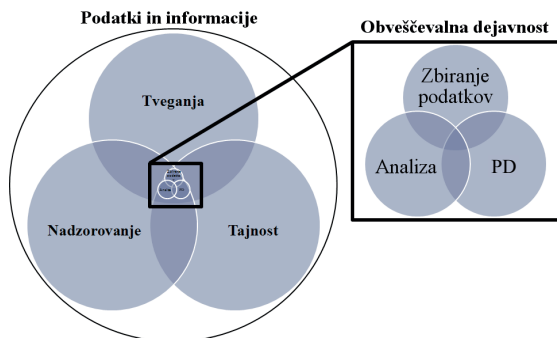
dejavniki prispevali k selitvi te dejavnosti tudi v zasebni sektor. V prispevku bomo poskušali prikazati proces privatizacije obveščevalne dejavnosti, ki se je začel na Zahodu in ima določen potencial, da se razvije tudi drugje po svetu, tudi v Republiki Sloveniji.

Na začetku je treba predmet proučevanja, tj. obveščevalno dejavnost, umestiti v teoretični okvir, ki je pomemben ne zgolj zaradi teoretičnih konceptov samih po sebi, ampak zaradi razumevanja tudi praktičnega vidika obveščevalne dejavnosti, ki jo je treba ločiti od drugih oblik zbiranja podatkov. Obveščevalna dejavnost ima svoje korenine v vojaški in varnostni dejavnosti države, identificirali pa smo tudi tri ključne zgodovinske dejavnike, ki so pomembno vplivali na razvoj obveščevalne dejavnosti. Sem lahko štejemo konec hladne vojne, proces gospodarsko-politične liberalizacije in razvoj tehnologije, ki so pomembno vplivali na širjenje obveščevalne dejavnosti tudi v zasebnem sektorju. Omenjeni procesi in dejavniki imajo svoje korenine in največji vpliv na Zahodu, predvsem v ZDA in drugih gospodarskih velesilah, v prispevku pa smo z analizo zakonodaje na področju nedržavnega varstva ter relevantnih teoretičnih virov poskušali ugotoviti, ali lahko zametke zasebne obveščevalne dejavnosti najdemo tudi v Sloveniji.

2 TEORIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

Obstajajo številne definicije, ki pa pogosto ne zajemajo vsega bistva, ki ga obveščevalna dejavnost zajema, ali pa je ta zajeta preširoko, kar še dodatno oteži razlikovanje obveščevalne dejavnosti od drugih oblik zbiranja podatkov. Obveščevalna dejavnost deluje v prostoru podatkov in informacij, ki jih v tem prispevku ne bomo mogli podrobneje razčlenjevati.¹ Pomembno je predvsem zavedanje, da je informacijski prostor primarni teren, v katerem se obveščevalna dejavnost odvija. V prispevku obveščevalno dejavnost postavljamo v kontekst treh pojmov: tveganja, nadzorovanja in tajnosti. Znotraj presečišča omenjenih pojmov pa obstaja obveščevalna dejavnost, ki vsebuje tri temeljne elemente: zbiranje podatkov, analizo in protiobveščevalno dejavnost (slika 1).

Slika 1:
Pojmno-funkcionalni kontekst obveščevalne dejavnosti

¹ Za podrobnejšo razlago pojmov priporočamo obširno delo s področja obveščevalne dejavnosti, ki so ga pripravili sodelavci Fakultete za varnostne vede: Podbregar, I. (ur.) (2012). *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Obveščevalna dejavnost je tesno povezana s pojmom tveganja. Warner (2009) poudarja, da je treba obveščevalno dejavnost proučevati z vidika literature, ki se ukvarja s tveganjem. Obstajata dva pogleda na tveganje, tradicionalni in moderni. Tradicionalni pogled razume tveganje kot negotovost, ki ima lahko škodljive posledice – izgubo, škodo ali poškodbo. Grožnja je tako glavni element tveganja. Moderni pogled se po drugi strani zaveda pomanjkljivosti osredotočanja samo na grožnje, kjer se lahko upravlja samo z omejevanjem škode. Zato se je v koncept tveganj začelo vnašati tudi pozitivna tveganja, ki lahko prinesejo tudi koristi, z drugimi besedami jih lahko poimenujemo tudi priložnosti. Priložnost v tem smislu razumemo kot negotovost, ki pa ima lahko pozitiven učinek, kar lahko pelje do koristi ali nagrad. Tveganje tako lahko vključuje tako negativne oblike, kot so grožnje, kot tudi pozitivne oblike, kot so priložnosti (Hilson, 2009).

Obveščevalna dejavnost je prav tako pomembno povezana s konceptom nadzorovanja. Koncept nadzorovanja so sicer obravnavali številni družboslovni teoretiki, kot so Dandeker (1990), Foucault (1975) in Giddens (1985), vendar obstaja neka skupna podobnost v njihovih opredelitvah nadzorovanja, in sicer, da ga sestavljata dve temeljni sestavini: (1) zbiranje in shranjevanje informacij; ter (2) nadzor nad človeškim obnašanjem. Z drugimi besedami, nadzorovanje se ukvarja z znanjem in močjo (Gill, 2009). Obveščevalna dejavnost ne obstaja torej samo zaradi zbiranja podatkov in informacij, temveč je orodje politike, ki želi na podlagi podatkov sprejeti določene odločitve, ki bodo pomagale upravljati s tveganji.

Med avtorji se je pogosto pojavljala dilema, kako razlikovati med obveščevalno dejavnostjo in drugimi oblikami zbiranja podatkov in informacij. Odgovor na to vprašanje je koncept tajnosti. Tajnost je tisti pojem, ki razlikuje obveščevalno dejavnost od drugih oblik obveščanja vodilnih v državi, saj je skozi zgodovino obveščevalna dejavnost vedno delovala v okolju določene stopnje tajnosti. Obstajajo celo ideje, da je pojem tajnosti ključni element razumevanja obveščevalne dejavnosti (Warner, 2009). Obveščevalna dejavnost deluje v konkurenčnem okolju, kjer informacije in znanje pomenijo konkurenčno prednost, njihova zaščita – tajnost – pa ena od najpomembnejših sredstev ohranjanja konkurenčne prednosti.

Pridobivanje podatkov v obveščevalni dejavnosti delimo na več disciplin, ki se med seboj razlikujejo po metodah pridobivanja ter virih podatkov. V slovenskem prostoru se je tako govorilo o operativnih disciplinah, tehničnih disciplinah in disciplinah zbiranja javno dostopnih podatkov (glej npr. Šaponja, 1999). Zahodna literatura podobno deli zbiranje podatkov na discipline: OSINT (angl. *Open Source Intelligence*), HUMINT (angl. *Human Intelligence*), SIGINT (angl. *Signal Intelligence*) in IMINT (angl. *Imagery Intelligence*) (Wyss, 2011). Danes v slovenski strokovni literaturi prepoznamo sintezo teh pojmovanj (glej npr. Črnčec, 2009; Podbregar, 2012).

Analiza obveščevalnih podatkov in njihovo preoblikovanje v končne produkte je eden ključnih, če ne ključni del obveščevalne dejavnosti, saj nudi ocene, ki naj (političnim in drugim) odločevalcem pomagajo pri sprejemanju odločitev. Vsi drugi deli obveščevalne dejavnosti so namenjeni za zagotavljanje podatkov obveščevalni analitiki (Lowenthal, 2009). Analiza se sooča s številnimi vidiki procesa odločanja, ki veljajo za dokaj težavne – negotovostjo, presenečenji, prevarami in prihodnostjo (Walton, 2010). Na podlagi zbranih podatkov in

miselnega procesa mora analiza najti odgovore na omenjene izzive. Optimalni cilj analize ne more biti nikoli čista resnica, temveč vedno le približek resnici (Lowenthal, 2009).

Protiobveščevalno dejavnost v splošnem delimo na defenzivno in ofenzivno. Defenzivna protiobveščevalna dejavnost vsebuje načelo odvrčanja in načelo zaznavanja ter zajema več ukrepov, katerih namen je zaščita in preprečevanje nepooblaščenega dostopa do tajnih podatkov. Obstaja več klasifikacij ukrepov, načeloma pa se delijo na fizične, tehnične in organizacijske ukrepe. Pomemben del defenzivne protiobveščevalne dejavnosti je tudi varnostno preverjanje oseb, ki nameravajo dostopati ali pa že imajo dostop do tajnih podatkov. Ofenzivna protiobveščevalna dejavnost je tesno povezana z omenjenim načelom zaznavanja, ki tudi sproži ofenzivno protiobveščevalno dejavnost – preiskavo. Ofenzivna protiobveščevalna dejavnost po zaznavi lahko uporabi načela prevar in/ali načela nevtralizacije, s čimer se onemogoči ali izkoristi napore tujih obveščevalnih aktivnosti (Prunckun, 2012).

2.1 Evolucija državne in zasebne obveščevalne dejavnosti

Kljub dolgi zgodovini razvoja obveščevalne dejavnosti do sredine 19. stoletja ni bilo specializiranih in trajnih obveščevalnih institucij. Nadzor nad zbiranjem in ocenjevanjem informacij je potekal v vladarskih krogih in vojaških poveljstvih. Obveščevalna dejavnost kot institucionalizirana oblika delovanja je inovacija Viktorijanskega obdobja Združenega kraljestva,² pomemben vpliv na razvoj dejavnosti pa je imel razvoj tehnologije, kot sta bila npr. izum telegrafa in lokomotive. Skozi čas se je razvilo več vrst obveščevalne dejavnosti: vojaška, varnostna, nacionalna, ki pa so bile predvsem v domeni države. Vojaška obveščevalna dejavnost se je v Evropi začela razvijati skozi sistem stalnih vojaških štabov, ki so bili zadolženi za mobilizacijo, vojaško načrtovanje in podporo poveljnikom pri nadzoru in sprejemanju odločitev. Vojaška obveščevalna dejavnost je tako zajemala vojaške atašeje, kriptografijo ter izvidnike. Vzporedno z vojaško se je razvijala tudi varnostna dejavnost, ki pa je bila usmerjena predvsem v notranje grožnje, kot so vohunjenje, subverzivne dejavnosti, sabotaže in kasneje terorizem. Dejavnost se je razvijala tako na civilnem kot tudi na vojaškem področju in je tesno povezana s policijsko dejavnostjo. V drugi polovici 20. stoletja je prišlo do razvoja civilne nacionalne obveščevalne dejavnosti. Navadno se je razvila iz vojaške obveščevalne dejavnosti, njeno delovanje pa je usmerjeno predvsem v zaščito strateških interesov države. Zaradi razvoja tehnologije je predvsem v premožnejših državah prišlo tudi do specializacije obveščevalne dejavnosti glede na discipline zbiranja obveščevalnih podatkov, predvsem vzpostavljanje posebnih organizacij za tehnično zbiranje podatkov (Herman, 1996).

Kljub vsemu lahko tudi že v nastanku državne obveščevalne dejavnosti zaznamo zametke obveščevalne dejavnosti v zasebnem sektorju. Zaradi številnih

² Obdobje vladavine kraljice Viktorije, ki je vladala Združenemu kraljestvu skozi celotno drugo polovico 19. stoletja. Obdobje so zaznamovali vzpon britanskega imperija do zenita, industrializacija in pojav novih političnih gibanj.

različnih definicij in pojmovanj obveščevalne dejavnosti v gospodarstvu, smo opredelili ločnico med obveščevalno dejavnostjo, ki jo opravljajo gospodarske družbe za lastne potrebe in obveščevalno dejavnost, ki jo ponujajo zasebne družbe na trgu. Kadar obveščevalno dejavnost razvijajo gospodarske družbe za lastne potrebe, govorimo o konkurenčni obveščevalni dejavnosti. Kadar pa zasebne gospodarske družbe nudijo obveščevalno dejavnost na trgu (tudi konkurenčno obveščevalno dejavnost), pa govorimo o zasebni obveščevalni dejavnosti.

Zgodovina je sicer polna zgodb in anekdot industrijskega vohunjenja, vendar ima konkurenčna obveščevalna dejavnost kot posebna zvrst, disciplina ali orodje svoje korenine šele v začetku 70-ih let 20. stoletja v ZDA. Velike ameriške gospodarske družbe iz različnih sektorjev so namreč analizirale in ukrepale glede na informacije o svojih tekmečih, s čimer so si prizadevale pridobiti tržno prednost pred njimi. Tako so v naslednjem desetletju in pol večje gospodarske družbe, kot so Exxon Mobil, Proctor & Gamble, Abbot, Johnson & Johnson in Motorola, implementirale model konkurenčne obveščevalne dejavnosti znotraj svoje organizacije, ki naj ne bi služila samo taktičnemu marketingu in razvoju izdelkov, temveč tudi podpori sprejemanja odločitev na strateškem nivoju (Fisher, 2014).

Leta 1986 je bilo v Washingtonu D. C. (ZDA) ustanovljeno Združenje strokovnjakov za konkurenčno obveščevalno dejavnost,³ ki je bilo sicer pozneje preimenovano v SCIP – Združenje strokovnjakov za strateško in konkurenčno obveščevalno dejavnost.⁴ SCIP je globalna neprofitna članska organizacija, ki pod svojim okriljem združuje znanstvenike in druge strokovnjake na področju konkurenčne obveščevalne dejavnosti. Združenje nudi izobraževanje in mreženje za poslovne strokovnjake, ki delajo na tem področju. SCIP konkurenčno obveščevalno dejavnost opredeljuje kot zakonito in etično zbiranje ter analizo informacij, ki se nanašajo na zmogljivosti, ranljivosti in namene poslovnih tekmecev. Mnogo članov združenja izhaja s področij, kot so raziskave trgov, strateške analize ali znanost in tehnologija (Strategic and Competitive Intelligence Professionals [SCIP], 2014). Združenje SCIP je član Mreže združenj obveščevalne skupnosti (ICAN),⁵ kjer se neformalno družijo in izmenjujejo izkušnje nekdanji državni obveščevalci in sedanji zasebni obveščevalci (Association of Former Intelligence Officers [AFIO], 2014).

Zasebna obveščevalna dejavnost ima svoje korenine v (zasebnih) detektivih, ki veljajo za prvi legitimen in legalen način zbiranja podatkov v zasebnem sektorju. Detektivi so zapolnili vrzeli na področjih, s katerimi se zaradi različnih razlogov država ni ukvarjala. Njihovi prvi naročniki so bili gospodarski mogotci, ki so jih najemali za zbiranje podatkov o delavcih in sindikatih. Zatem so zasebni preiskovalci (kakor na zahodu tudi imenujejo detektive) našli svojo tržno nišo v obveščevalnih in protiobveščevalnih dejavnostih v gospodarstvu. Pomemben prelom pa je pomenila uporaba zasebne obveščevalne dejavnosti za potrebe države.

Korenine zasebne obveščevalne dejavnosti segajo v 19. stoletje, ko je Allan Pinkerton v Čikagu (ZDA) leta 1850 odprl zasebno preiskovalno agencijo in jo

3 *Angl. Society of Competitive Intelligence Professionals.*

4 *Angl. Strategic and Competitive Intelligence Professionals.*

5 *Angl. Intelligence Community Associations Network.*

poimenoval Severno-zahodna policijska agencija (angl. *North-Western Police Agency*). Agencija si je sicer v javnosti prizadevala ustvarjati podobo lovilca lopovov, kljub temu, da so bili njihovi najbolj znani in dobičkonosni posli v 19. stoletju dejansko storitve na področju industrije, še posebej varovanje industrijskih obratov, zbiranje podatkov o delavcih in preprečevanje stavk. Detektivske agencije so v tistem času pogosto nudile fizično silo industrijskim mogotcem in veleposestnikom. Država je bila namreč še šibka, sindikati so že pridobivali na moči, pojavljale pa so se že tudi prve zakonodaje na področju lastninskih pravic (Weiss, 2008).

Kmalu na prelomu 20. stoletja sta na področju zasebnega varstva začeli dominirati dve večji gospodarski družbi: Pinkerton in William J. Burns International Security Service. Družbi sta prevlado dosegli z ustvarjanjem novih trgov za področje varnostnih storitev, ki bi pomagale zmanjšati stroške gospodarskim družbam. Obe veliki zasebni varnostni družbi sta opustili ukvarjanje z delavci in sindikati v 30-ih letih 20. stoletja in se preusmerili na področje gospodarske obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti, raziskovanja poslovnih poneverb in prevar ter varovanja zasebne lastnine. Med hladno vojno sta dodali še zaščito pred domačim in tujim terorizmom, sabotажami ter ugrabitvami poslovnežev (Weiss, 2008).

Po 2. svetovni vojni se je dvojčku, ki je prevladoval na področju zasebnega varstva v ZDA, leta 1954 pridružila zasebna varnostna družba Wackenhut.⁶ George R. Wackenhut, nekdanji agent FBI, je spremenil temelje varnostne industrije, ko je začel pogodbeno opravljati varnostne naloge za državo. Pravilno je ocenil prihodnost dobičkonosnosti opravljanja varnostnih nalog na lokalnem in zveznem nivoju. V svoji družbi je na visokih položajih zaposlil večje število upokojenih vladnih delavcev, ki so prej delali na obveščevalno-varnostnem področju, in s tem obrnil smer pretoka kadra med javnim in zasebnim sektorjem (Weiss, 2008).

2.2 Obveščevalna dejavnost po koncu hladne vojne

Vloga obveščevalne dejavnosti je po koncu hladne vojne doživela temeljne premike. Obveščevalne službe zahodnih držav so bile po koncu hladne vojne deležne zmanjšanja števila osebja in finančnih sredstev. Tako je bila na primer nizozemska obveščevalna služba krajši čas celo ukinjena, nekateri pa so namigovali, da tudi ni več potrebe po ohranjanju nemške zunanje obveščevalne službe BND. Po vsem svetu se je zmanjšalo število agentur. V ZDA je bil proračun obveščevalne službe CIA v 90-ih letih 20. stoletja zmanjšan za 23 odstotkov. Enega pomembnejših vzrokov za takšna krčenja sredstev gre iskati tudi v pospešenem razvoju zasebnega varnostnega sektorja in porastu števila zasebnih varnostnih družb, ki so nudile obveščevalne storitve na trgu (Campbell, 2011).

⁶ Med drugimi pomembnimi zasebnimi družbami, ki so nastale v tem obdobju, lahko omenimo družbo Interfel, ki jo je leta 1970 ustanovil Robert Peloquin, nekdanji obveščevalec v Pomorski obveščevalni službi, ter preiskovalno in varnostno službo Kroll, ki jo je dve leti kasneje ustanovil Jules B. Kroll. Takšne družbe so v svoje vrste sprejemale nekdanje delavce državnih obveščevalno-varnostnih služb, policije in vojske (Weiss, 2008).

V zvezi z razvojem zasebnega (varnostnega in obveščevalnega) sektorja moramo omeniti vsaj dva dejavnika: politično-ekonomskega in znanstveno-tehnološkega. Prvi dejavnik je bil prežet z liberalizmom (ali tudi neoliberalizmom). Gre za prvo stopnjo teorije politične ekonomije, ki verjame, da je mogoče blaginjo doseči z liberalizacijo podjetniških svoboščin posameznika, njegovimi sposobnostmi in z institucionalnim okvirjem, ki ga določajo močna pravica do zasebnega lastništva, svobodni trg in svobodna trgovina. Vloga države se vidi predvsem v ustvarjanju in ohranjanju institucionalnega okvira, ki omogoča izvajanje teh svoboščin. Država naj bi na primer zagotavljala kvaliteto in integriteto denarja. Zagotavljala naj bi vojaške, obrambne, policijske in druge strukture ter funkcije, ki so potrebne, da se zaščiti pravica do lastnine in, če je treba, uporabi silo, da se zagotovi delovanje trgov. Nadalje se lahko na področjih, kot so voda, zemlja, izobraževanje, zavarovanje in ekologija, kjer tržišče (še) ne obstaja, to tudi ustvari. Razen teh nalog se naj država ne bi vpletala v gospodarjenje in ustanavljanje državnih podjetij. Državne intervencije v gospodarstvo in trge, če do njih že mora priti, bi morale biti minimalne. V skladu s to teorijo država ne more imeti dovolj informacij o tržnih signalih, zato bi močne interesne skupine vplivale na to, kam se naj državno pomoč ali intervencijo usmeri. Usmerjanje držav k liberalni politični in ekonomski usmerjenosti se je začelo v 70-ih letih 20. stoletja in od tedaj so deregulacija, privatizacija in umik države iz gospodarstva vedno pogostejša praksa (Harvey, 2005).

Povečana trgovinska globalizacija je ustvarila povpraševanje po gospodarskih družbah, ki razumejo ali poskušajo razumeti politične in ekonomske razmere, predvsem na novo nastajajočih trgih. Takšne gospodarske družbe, ki jih večinoma vodijo nekdanji delavci obveščevalno-varnostnih služb, svoje storitve navzven predstavljajo predvsem kot »strateško svetovanje« ali »upravljanje tveganj«. Pri tem je treba dodati, da ni nič narobe s tem, da se gospodarske družbe obračajo na obveščevalne svetovalce glede potencialnih poslovnih partnerjev, konkurence ali razmerah na neznanih območjih, a si je treba priznati, da hkrati obstaja velik potencial za zlorabe s strani zasebnih obveščevalnih družb, saj lahko takšne gospodarske družbe preidejo v »sivo« območje delovanja, kot so ofenzivne operacije proti tekmečem. V praksi pod tem razumemo nadzorstvo in prodore v konkurenčne gospodarske družbe ter druge tehnike, ki jih gospodarske družbe nikoli ne bi priznale javnosti, saj bi lahko delegitimizirale svojo dejavnost, s tem pa ogrozile posel. Zaradi tega sta obveščevalna dejavnost in predvsem vohunjenje namerno prikrita v zapletenih poslovnih odnosih, iz katerih je težko razbrati, kdo dela za koga (Javers, 2011).

Drugi dejavnik, ki je konec 20. stoletja prav tako pomembno vplival na obveščevalno dejavnost, vključno s procesom privatizacije obveščevalne dejavnosti, pa je razvoj informacijskih tehnologij. Vedno boljša informacijska orodja in baze podatkov so povzročile individualiziranje obveščevalne dejavnosti. Posameznik je zmožen tako doseči širši spekter informacij (Dedijer, 2003).

Informacijska tehnologija je spodkopala monopol države in njenih organov na področju obveščevalne dejavnosti. Poleg komercialnih dostopov do satelitskih posnetkov in interneta je tu še druga tehnologija, ki je postajala komercialno vse bolj dostopna širši javnosti, kot je na primer dešifriranje. Že v začetku 90-ih let 20.

stoletja je kongres ZDA sprejel zakonodajo, ki je dovolila zasebnim gospodarskim družbam upravljanje s sateliti in prodajo visoko resolucijske slike na globalnem trgu. Konec 90-ih pa je bila zasebnim družbam in posameznikom dostopna tudi šifrirna tehnologija (Campbell, 2013).

Dostop javnosti do interneta, številnih baz in brskalnikov je omogočil dostop do informacij in znanja, ki je bistveno povečalo konkurenco med analitiki državnih obveščevalnih služb in javnostmi, kot so novinarji, znanstveniki, nevladne organizacije in zasebne gospodarske družbe (Campbell, 2013). V številnih primerih so bili navadni državljani, ki so imeli na voljo le internet, celo boljši v ocenah in napovedovanju dogodkov od državnih obveščevalnih analitikov, ki so poleg javno dostopnih podatkov imeli na razpolago tudi tajne podatke in vire (Spiegel, 2014).

Poleg tovrstne informacijske tehnologije je treba upoštevati tudi razvoj tehnologij na področju nadzora (videonadzor, biometrija, DNA, elektronske evidence, piškotki ...), ki so se razvijale vzporedno z razvojem informacijskih in komunikacijskih tehnologij, natančneje, iz njih so celo izvirale. Tehnologija za nadzorovanje pa ni bila več monopol države, temveč je postajala vedno bolj dostopna tudi na komercialnem trgu in tako tudi zasebnim uporabnikom, kjer zasebne gospodarske družbe ponujajo številne tehnologije nadzorstva na svetovnem trgu (Hopkins in Taylor, 2013).

3 TRENDI V DELOVANJU ZASEBNIH OBVEŠČEVALNIH DRUŽB

Zasebna obveščevalna dejavnost, kot jo razumemo v prispevku, pomeni obveščevalne storitve, ki jih na trgu nudijo svojim strankam zasebne gospodarske družbe. Obveščevalna dejavnost je povezana s tveganji, nadzorovanjem in tajnostjo. Znotraj presečišča omenjenih pojmov jo sestavljajo zbiranje podatkov, analiza in protiobveščevalna dejavnost. Zasebna obveščevalna dejavnost zaradi zakonskih omejitev naj ne bi uporabljala vsiljivih metod zbiranja podatkov, kot je prisluškovanje, in je pri zbiranju podatkov omejena na javno dostopne vire in svoje lastne osebne kontakte in zveze. Zato je treba pri primerjavi med državno in zasebno obveščevalno dejavnostjo upoštevati zakonske omejitve. Država opravičuje posege v zasebnost z zaščito nacionalne varnosti, medtem ko morajo zasebne obveščevalne družbe svojo legitimnost opravičevati z zagotavljanjem varnosti in legalnim zbiranjem podatkov, pomembnih za stranke.

Državni odločevalci ne živijo več v obdobju pomanjkanja informacij. Razvoj in širjenje interneta ter informacijsko-komunikacijskih orodij jim je omogočil dostop do različnih virov informacij in analiz, ki so lahko tudi bolj kvalitetne od državnih, s čimer obveščevalne službe izgubljajo primat glavnega vira razumevanja dogajanj po svetu (Campbell, 2013). Zasebne obveščevalne družbe lahko s svojimi analizami in informacijami predstavljajo pomembno konkurenco monopolu državnih obveščevalnih služb.

Gospodarske družbe, ki nudijo storitve zasebne obveščevalne dejavnosti, na trgu na splošno delujejo na štirih področjih. Ta področja so zasebno varovanje, preiskovanje, analitika in kibernetika. Pri tem je treba pojasniti, da se področja prepletajo in jih ne gre (dostikrat se jih tudi ne da) strogo ločiti. Takšna gospodarska

družba namreč lahko (kjer to zakonodaja dovoljuje) opravlja varnostne in preiskovalne storitve, izdeluje analize ter štiti svoje stranke pred kibernetičnimi grožnjami.

Med najbolj znane družbe za zasebno varovanje uvrščamo družbi Securitas AB in G4S. Na področju preiskovanj in tveganj najdemo družbe, kot so Kroll, Haklyut, Control Risks Group in Diligence. Analitične storitve nudijo družbe IHS Janes's, Oxford Analytica ter Stratfor. Novo področje, kibernetični prostor, pa je povzročilo nastanek družb, kot je družba Cyveillance (slika 2). Omenjene družbe so zgolj primer, skupno pa jim je, da so vse po vrsti multinacionalke, ki imajo svoje podružnice razporedene po vsem svetu. Torej že iz tega lahko razberemo, da (za razliko od državne) v zasebni obveščevalni dejavnosti nacionalni interesi ali državne meje ne igrajo nobene vloge, pomemben je zgolj profit in zadovoljstvo naročnika storitve.

Poudarek	Zasebno varovanje	Preiskovanje/tveganja	Analitika	Kibernetični prostor
Zasebne družbe	Securitas AB G4S	Kroll Haklyut Control Risks Group Diligence	IHS Janes's Oxford Analytica Stratfor	Cyveillance

Slika 2: Nekatere najbolj znane gospodarske družbe s področja zasebnega varovanja*

*Nekatere najbolj znane gospodarske družbe, ki se ukvarjajo z zasebno obveščevalno in varnostno dejavnostjo z značilnimi področji dela

Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 pa je prišlo tudi do povečanja števila zasebnih družb, povezanih z državno obveščevalno dejavnostjo. Takrat je ameriški senator Bob Graham, predsedujoči Sveta za obveščevalno dejavnost (angl. Senate Select Committee on Intelligence), pozval k simbiotski zvezi med obveščevalno skupnostjo in zasebnim sektorjem (Keefe, 2010). Država je za določene naloge začela najemati zunanje, zasebne izvajalce (angl. *Outsourcing*).

Zasebne družbe, ki nudijo obveščevalne storitve, so postale v ZDA delno tudi nujne za podporo državni obveščevalni dejavnosti. Dobava strojne in programske opreme iz zasebnega sektorja ter vpletenost in sodelovanje telekomunikacijskih družb pri elektronskem prisluškovanju je morda lahko edini način, da država opravlja svoje obveščevalne naloge dovolj učinkovito (Chesterman, 2008).

Večjo težavo predstavlja prenos določenih nalog na zunanje izvajalce in s tem tudi potencialno izogibanje nadzoru, ki so ga deležne državne obveščevalne službe. V tem primeru gre za prenos pooblastil za poseganje v človekove pravice in svoboščine iz javnega na zasebni sektor. Poleg teh težav so tukaj še previsoki stroški, beg državnih uslužbencev v zasebni sektor, škandali, korupcija ter zlorabe pooblastil. Zaradi tega je treba resno razmisliti o strukturnih možnostih nadzora nad privatizacijo obveščevalne dejavnosti (Chesterman, 2008).

Posebno dilemo v zvezi z nadzorom zasebne obveščevalne dejavnosti predstavlja določena stopnja tajnosti,⁷ ki dodatno onemogoča pregled in nadzor

7 Znan je primer Edvarda Snowdena, ki je preko zasebne gospodarske družbe Booz Allen Hamilton delal za ameriško obveščevalno službo NSA (angl. National Security Agency). Kot pogodbenik je imel Snowden dostop do tajnih podatkov ameriške vlade, kar mu je omogočilo, da je leta 2013 razkril podatke o množičnem prikritem spremljanju interneta s strani NSA.

javnosti nad temi aktivnostmi. Če razumemo motivacijo dela na obveščevalnem področju, je treba z zadržkom jemati tudi tržne rešitve. Večji pregled bi lahko dosegli, če bi jasno opredelili, katere aktivnosti lahko počne samo država (Chesterman, 2008).⁸

4 ZASEBNA OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST V SLOVENIJI

V slovenskem prostoru se je z vprašanjem obveščevalne dejavnosti na gospodarskem področju ukvarjal že Vršec (1993), ko je govoril o prilagajanju slovenskih gospodarskih družb na obveščevalno dejavnost na ekonomskem področju in pri tem uporabil pojem gospodarsko poizvedovanje. Slednji izraz so potem začeli uporabljati tudi drugi slovenski avtorji (Dvoršak, 2003; Gjerek, 2009; Žaže, 2007). O ekonomski in konkurenčni obveščevalni dejavnosti sta pisala Vrenkova (1999) in Črnčec (2009). O »temni strani« obveščevalne dejavnosti – vohunjenju v gospodarstvu – je v slovenskem prostoru pisal Podbregar (2005, 2006), ki je med drugim tudi urednik in soavtor znanstvene monografije »Vohunska dejavnost in gospodarstvo« (Podbregar in Ivanuša, 2008).

V pričujočem članku postavljamo tezo, da bi lahko bilo zasebno varstvo, se pravi zasebno varovanje in detektivska dejavnost, tisto področje, ki bi imelo potencial razvoja zasebne obveščevalne dejavnosti v Republiki Sloveniji. Začetek razvoja zasebnega varstva v Republiki Sloveniji sega v leto 1989, ko se je na podlagi Zakona o podjetjih (1988, 1989) začela liberalizacija gospodarstva v Jugoslaviji in s tem tudi v Republiki Sloveniji. Z nastajajočimi zasebnimi podjetji so nastala tudi prva zasebna varnostna podjetja. Dejavnost je v naslednjih letih doživela lep razcvet in bila tudi regulirana s posebnimi zakoni v letih 1994, 2003 in 2011. 2. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011) to dejavnost opredeljuje kot »varovanje ljudi in premoženja na varovanem območju, določenem objektu ali prostoru pred nezakonitimi dejanji, poškodovanjem ali uničenjem z varnostnim osebjem ter sistemi tehničnega varovanja«, ki se opravlja v predpisanih oblikah (licencah) in pojasnjuje, da je to »gospodarska dejavnost, namenjena varovanju ljudi in premoženja, ki jo Republika Slovenija ureja v javnem interesu z namenom varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in varnostnega osebja, ki neposredno opravlja dejavnost«. Po nekaterih ocenah je zasebno varovanje leta 2011 zaposlovalo nad 6500 varnostnikov in drugega zasebnovarnostnega osebja (Sotlar in Čas, 2011), sedaj pa je ta številka verjetno okrog 7000. Sredi junija 2014 je bilo v Sloveniji registriranih 139 zasebnovarnostnih podjetij, ki so razpolagala s 386 licencami (Ministrstvo za notranje zadeve, 2014).⁹

V čas nastajanja prvih zasebnovarnostnih podjetij sodijo tudi zametki detektivske dejavnosti v Sloveniji. Leta 1988 je bila v Cerknici vložena prva vloga

8 Zanimivo (in hkrati žalostno) je dejstvo, da debate o omejitvi delovanja zasebnih varnostnih družb pri obveščevalni dejavnosti ni spodbudilo mučenje ujetnikov, ki so ga izvajali zasebni obveščevalci, temveč stroški, ki za državo nastanejo ob najemu takšnih zasebnih družb (Chesterman, 2008).

9 Licence za opravljanje dejavnosti zasebnega varovanja določa 4. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011) in so naslednje: varovanje ljudi in premoženja; varovanje oseb; prevoz in varovanje gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk; varovanje javnih zbiranj; varovanje prireditvev v gostinskih lokalih; upravljanje z varnostno-nadzornim centrom; načrtovanje sistemov tehničnega varovanja ter izvajanje sistemov tehničnega varovanja.

za opravljanje detektivske dejavnosti v Republiki Sloveniji, ki pa je bila zavržena, saj za to delo naj ne bi bilo pravne podlage, a so se prvi detektivji pojavili že leto kasneje. S prvim Zakonom o detektivski dejavnosti (1994) so bile tudi za detektive predpisane licence, ki so bile prvič podeljene v letu 1996 (Škrabar, Trivunović in Požru, 2011). 2. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011) določa, da je »detektivska dejavnost zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, ki ga za naročnikove potrebe opravlja po tem zakonu detektiv, ki ima izdano licenco in izpolnjuje pogoje v skladu s tem zakonom«. Tudi to je regulirana gospodarska dejavnost, ki jo RS ureja iz istih razlogov kot dejavnost zasebnega varovanja. Po podatkih Detektivske zbornice RS (2014) se je z detektivsko dejavnostjo¹⁰ junija 2014 v Sloveniji ukvarjalo 77 oseb, od tega 51 detektivov in 16 detektivk.

V poglavju o teoriji obveščevalne dejavnosti smo opredelili glavne elemente obveščevalne dejavnosti, ki so zbiranje podatkov, analiza in protiobveščevalna dejavnost. V nadaljevanju bomo z analizo relevantne zakonodaje RS poskusili identificirati tiste določbe, ki po našem mnenju nudijo podlago za prej omenjene elemente obveščevalne dejavnosti, tokrat v zasebnem sektorju.

Zbiranje podatkov je opredeljeno v 26. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011), kjer so opredeljena področja, kjer lahko detektiv zbira podatke. Med temi področji smo identificirali tri področja, ki so značilna za obveščevalno dejavnost, in sicer gre za zbiranje podatkov o uspešnosti in poslovnosti poslovnih subjektov; o spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo, ter o njihovih storilcih.

Nadalje 27. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011) opredeljuje metode zbiranja podatkov (upravičenja). Detektiv lahko tako zbira podatke od oseb ali iz javno dostopnih virov; pridobiva podatke iz evidenc; zbira podatke z osebno zaznavo in pri pridobivanju podatkov uporablja tehnična sredstva. Obveščevalno zanimive podatke pa se lahko zbira tudi preko upravljanja z varnostno-nadzornim centrom (VNC), ki ga za zasebnovarnostne družbe opredeljuje 4. člen Zakona o zasebnem varovanju (2011).

Analiza je sicer dokaj splošen pojem, ki ima več skupnega s kognitivnim procesom in učenjem ter načeloma ne potrebuje zakonske podlage. Kljub temu lahko v 8. členu Uredbe o obveznem organiziranju varovanja (2012) najdemo določene elemente, ki naj bi jih vsebovala analiza tveganj. Ti elementi so: podatki o zavezancu; opis varovanega območja; analiza ranljivosti; analiza ogroženosti; analiza tveganj ter splošna ocena o stopnji tveganja z oceno verjetnosti nastanka posledic (nizka, srednja, visoka).

Protiobveščevalno dejavnost smo opredelili kot defenzivno in ofenzivno. Defenzivna protiobveščevalna dejavnost je opredeljena v 39. in 40. členu Zakona o gospodarskih družbah (2009), ki opredeljuje poslovno skrivnost. Defenzivno protiobveščevalno dejavnost lahko prepoznamo tudi v 4. členu Zakona o zasebnem varovanju (2011), ki govori o varovanju ljudi in premoženja; varovanju oseb; prevozu in varovanju gotovine ter drugih vrednostnih pošiljk; upravljanju

¹⁰ Detektivsko dejavnost lahko detektiv opravlja samostojno kot svoboden poklic. Lahko jo opravlja pravna ali fizična oseba, ki ima kot poslovni subjekt v Poslovnem registru Slovenije vpisano detektivsko dejavnost, v delovnem razmerju detektiva in zavarovano odgovornost za škodo (Zakon o detektivski dejavnosti, 2011).

z varnostno-nadzornim centrom; načrtovanju sistemov tehničnega varovanja in izvajanju sistemov tehničnega varovanja. Glavni cilj zasebne protiobveščevalne dejavnosti je zaščita poslovne skrivnosti. V 26. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011) so določena področja zbiranja podatkov, ki lahko tudi spadajo pod področje protiobveščevalne dejavnosti. Ta področja so: zbiranje podatkov o spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule; zbiranje podatkov o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo ter o njihovih storilcih; svetovanje fizičnim in pravnim osebam na področju preprečevanja kaznivih ravnanj ter načrtovanje in izvajanje zaščite poslovnih skrivnosti, informacijskih sistemov, ekonomskih in osebnih podatkov ter informacij.

Seveda pa je treba na tem mestu takoj dodati, da je zasebnovarnostnim službam in detektivom strogo prepovedano uporabljati metode in sredstva, ki jih uporabljajo državne obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe, tako da je izvajanje zasebne (proti)obveščevalne dejavnosti v zasebnem varovanju in detektivski dejavnosti predvsem stvar vsebine, ne pa metod dela, čeprav npr. pri izvajanju osebne zaznave, ki jo imajo na razpolago detektivi, obstaja zelo tanka ločnica do tajnega opazovanja in sledenja, ki je na voljo obveščevalno-varnostnim službam.

Obstajajo pa še druge pomembne omejitve pri delovanju zasebne obveščevalne dejavnosti. Zakon o varstvu osebnih podatkov (2007) v 10. členu opredeljuje obdelavo osebnih podatkov v zasebnem sektorju. Osebnih podatke se lahko obdeluje samo ob strinjanju posameznika in če za to obstaja podlaga v zakonu. V 51. členu istega zakona je opredeljen inšpekcijski nadzor informacijskega pooblaščenca, ki bdi nad varovanjem osebnih podatkov in njihovo zlorabo. Človekova pravica do zasebnosti, ki je največkrat žrtev nepooblaščenih zbiranj podatkov, je v Republiki Sloveniji zajamčena s 35. členom Ustave Republike Slovenije (1991). Kazenski zakonik Republike Slovenije (2012) dodatno prepoveduje nepooblaščen posege v človekovo zasebnost, kot so: neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje (137. člen), neupravičeno slikovno snemanje (138. člen), kršitev tajnosti občil (139. člen), kršitev nedovoljene objave zasebnih pisanj (140. člen), kršitev nedotakljivosti stanovanja (141. člen) in kaznivo dejanje neupravičene izdaje poslovne skrivnosti (142. člen).

Leta 2013 smo opravili raziskavo,¹¹ kjer smo na elektronske naslove respondentov, ki se v Sloveniji ukvarjajo z zasebnim varovanjem, detektivsko dejavnostjo ali varnostnim svetovanjem, poslali vprašanje, ali bi njihovo dejavnost opredelili kot zasebno obveščevalno in/ali protiobveščevalno dejavnost. Odgovorilo je 59 respondentov, od tega jih je 36 odstotkov pritrnilo, 64 odstotkov pa zanikalo, da bi lahko nekatere njihove aktivnosti imenovali zasebna obveščevalna dejavnost. Kljub podobnostim z državno obveščevalno dejavnostjo večina respondentov še vedno ne želi povezovati svojih aktivnosti z obveščevalno dejavnostjo, kar lahko pripišemo predvsem slabi konotaciji, ki spremlja pojem obveščevalna dejavnost. Ostalih 36 odstotkov respondentov, ki so odgovorili pritrnilno, pa so v kvalitativnem delu raziskave pokazali razmeroma dobro poznavanje pojma obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti.

¹¹ Raziskava je bila opravljena za potrebe doktorske disertacije, ki jo kandidat Jaroš Britovšek pripravlja na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Na koncu pa velja opozoriti še na en vidik privatizacije obveščevalne dejavnosti v Sloveniji, in sicer najmanjše tovrstnih storitev državnih organov pri zasebnih gospodarskih družbah in posameznikih. Dejali smo že, da lahko v RS zamatke obveščevalne dejavnosti najdemo v zasebnem varovanju in detektivski dejavnosti. Detektivi lahko zbirajo podatke za državne organe, vendar obstajajo tudi omejitve. V 32. členu Zakona o detektivski dejavnosti (2011) je opredeljeno, da detektiv ne sme uporabljati metod in ukrepov za zbiranje podatkov, ki so z zakonodajo določeni za obveščevalne službe (tajno sodelovanje in posebne oblike pridobivanja podatkov) in policijo (posebni policijski ukrepi po Zakonu o kazenskem postopku, 2012). Hkrati jim je prepovedano opravljati naloge za tuje in domače obveščevalne službe ter za politične stranke.

Po drugi strani družbe za zasebno varovanje niso toliko omejene glede opravljanja nalog za državne organe. V Republiki Sloveniji najdemo takšno sodelovanje predvsem na področju storitev fizičnega varovanja ter vzpostavljanju in vzdrževanju sistemov tehničnega varovanja objektov, ki so v lasti ali pod odgovornostjo državnih organov. Ena največjih zasebnih varnostnih družb Varnost Maribor d.d. je tako od leta 2003 pa do 2014 ustvarila 2.530.964,17 evrov poslov z Ministrstvom za zunanje zadeve, v enakem obdobju je varnostna družba Sintal d.d. ustvarila 2.327.133,10 evrov poslov z Ministrstvom za obrambo. Še večji posel z istim ministrstvom (13.061.837,18 evrov) je v enakem obdobju ustvarila družba VTZ d.o.o. specializirana za tehnično varovanje. Detektivi so v enakem obdobju opravljali naloge predvsem za sodišča in za Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (Komisija za preprečevanje korupcije, 2014). Obstaja seveda dilema glede tega, kako se lahko dejansko v praksi izvaja nadzor nad tem, saj je takšno sodelovanje lahko tudi prikrito ali deluje pod drugačno vsebino. Poleg tega lahko detektiv opravlja naloge za zasebne gospodarske družbe, ki so bile ustanovljene s strani obveščevalnih služb ali drugih državnih organov.

Trenutno v Republiki Sloveniji zasebne varnostne družbe ne nadomeščajo dela obveščevalnih in varnostnih služb, temveč opravljajo za državne organe samo določene in omejene storitve. Pri tem se je treba zavedati, da so lahko informacije, ki jih zbere zasebni sektor pomembne tudi za državne organe. V ZDA so tako začeli vzpostavljati nekakšne fuzijske centre, ki naj bi združevali zasebne in državne zmogljivosti na področju pridobivanja podatkov, pomembnih za nacionalno varnost (Federal Bureau of Investigation [FBI], 2014).

5 ZAKLJUČEK

Obveščevalna dejavnost ni navadna oblika zbiranja podatkov informacij, njena vloga je bila vedno pomembno povezana z interesi vladajočih. Je orodje, katerega glavni cilj je razumevanje in nadzorovanje tveganj, pomembnih za voditelje, vključno s skrbjo za zaščito njihovih skrivnosti. Obveščevalna dejavnost je sprva kot organizirana oblika služila predvsem glavni obliki organizacije, to je državi. Vzpon meščanstva in zasebnih gospodarskih družb, kateremu so botrovali politični, tehnološki, gospodarski in socialni dejavniki, je pripeljal do novih vrst odločevalcev – zasebnikov, ki prav tako kot državni voditelji za uresničevanje svojih interesov potrebujejo razumevanje in nadzorovanje tveganj ter zaščito svojega znanja pred konkurenco, torej obveščevalno dejavnost.

Na zahodu smo bili priča nastanku zasebnih gospodarskih družb, ki na trgu svojim strankam nudijo obveščevalne in/ali protiobveščevalne storitve. Zasebna obveščevalna dejavnost postaja pomembna gospodarska dejavnost, ki ni omejena na državo ali regijo, temveč deluje v globalnem okolju. Stranke so tako države kot velike korporativne družbe, ki se zanimajo za tveganja, ki bi lahko ogrozila njihove interese. Po drugi strani pa skrbijo za zaščito poslovnih skrivnosti in upravljajo s tveganji, ki bi lahko povzročila odtekanje informacij. V okviru zakonskih omejitev je takšna dejavnost pomembna in legitimna gospodarska dejavnost.

Obstajajo pa tudi tveganja, ki spremljajo gospodarske družbe, ki nudijo obveščevalne storitve na trgu. Državna obveščevalna dejavnost ima v specifičnih, z zakonom določenih situacijah, pravico posega v temeljne človekove pravice, kot je na primer pravica do zasebnosti. Slednje je navadnim državljanom in zasebnim gospodarskim družbam strogo prepovedano. Vendar so informacije v sodobnem konkurenčnem in tehnološko razvitem svetu tako zelo ključne za uspešno poslovanje, da bo vsakršna zasebna obveščevalna dejavnost, vedno podvržena pritiskom po čim boljših informacijah, kar lahko pripelje do zlorab nadzorstvene in informacijske tehnologije v dobičkonosne namene in s tem kršitve zakonodaje. Države in družbe so potrebovale mnogo let, da je prišlo do večjega in učinkovitejšega nadzora nad posegi državnih obveščevalnih služb v zasebnost posameznika, čeprav popolnega nadzora nikjer na svetu ni in ne more biti, tovrstne zlorabe pa se zdijo stalne spremljevalke obveščevalne dejavnosti. Tudi zato, ker se (predvsem na zahodu) nekatere države skušajo nadzoru (političnemu, sodnemu, civilnodružbenemu) izogniti s predajanjem določenih storitev zasebnim gospodarskim družbam. Nadzor nad zasebno (gospodarsko) obveščevalno dejavnostjo pa zna namreč biti precej bolj problematičen.

Po osamosvojitvi je Republika Slovenija pogosto posnemala zahodne države pri urejanju svoje politične, družbene in ekonomske ureditve, zato ocenjujemo, da bi se takšen trend, ki ga v zvezi z zasebno obveščevalno dejavnostjo zaznavamo na zahodu, lahko v določeni meri pojavil tudi v Sloveniji. In kje je danes Slovenija? Zaradi narave in nelagodja ob omembi zasebne obveščevalne dejavnosti dejansko ne moremo z gotovostjo trditi, kako zelo je ta razširjena. Kljub temu pa lahko z analizo zakonodaje zaznamo elemente zasebne obveščevalne dejavnosti in predvsem dela protiobveščevalne dejavnosti, kot je zaščita poslovnih skrivnosti. Globalna konkurenca, prihod tujih gospodarskih družb in ne nazadnje nastop slovenskih gospodarskih družb na svetovnem trgu pa bodo najverjetneje silili družbe v čim učinkovitejšo zaščito lastnih podatkov ter zbiranje in analizo novih podatkov, pomembnih za nadzorovanje tveganj.

UPORABLJENI VIRI

- Association of Former Intelligence Officers [AFIO]. (2014). *Intelligence Community Associations Network (ICAN)*. Pridobljeno na http://www.afio.com/28_ican.htm
- Campbell, H. S. (2011). Intelligence in the post cold war period: Part I. The changed environment. *The Intelligencer*, 19(3), 45–52.

- Campbell, H. S. (2013). Intelligence in the post cold war period: Part II. The impact of technology. *The Intelligencer*, 20(1), 57–65.
- Chesterman, S. (2008). »We can't spy ... if we can't buy!«: The privatization of intelligence and the limits of outsourcing »inherently governmental functions«. *European Journal of International Law*, 19(5), 1055–1074.
- Črnčec, D. (2009). *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi*. Ljubljana: Defensor.
- Dandeker, C. (1990). *Surveillance, power and modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Dedijer, S. (2003). *Development & intelligence 2003–2053* (Working Paper, 2003/10). Lund: Research Policy Institute.
- Detektivska zbornica Republike Slovenije. (2014). *Seznam detektivov*. Pridobljeno na <http://www.detektivska-zbornica-rs.si/seznam-detektivov/abecedni-seznam#>
- Dvoršak, H. (2003). Kako do finančnih podatkov. *Detektiv*, 6(1/2), 54.
- Federal Bureau of Investigation [FBI]. (2014). *Partnerships and outreach*. Pridobljeno na http://www.fbi.gov/about-us/partnerships_and_outreach/
- Fisher, J. (2014). Guide to the study of intelligence: Competitive intelligence: A case study of Motorola's corporate competitive intelligence group, 1983–009. *The Intelligencer*, 20(3), 55–58. Pridobljeno na http://www.afio.org/publications/FISHER_BusIntel_CaseStudy_Motorola_FINAL_2014July14.pdf
- Foucault, M. (1975). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Random House.
- Giddens, A. (1985). *The nation state and violence*. Berkeley: University of California Press.
- Gill, P. (2009). Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed? V P. Gill, S. Marrin in M. Pythian (ur.), *Intelligence theory: Key questions and debates* (str. 208–229). London: Routledge.
- Gjerek, B. (2009). *Taktika in metodika dela gospodarskih poizvedovalcev* (Specialistična naloga). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Herman, M. (1996). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hilson, D. (2009). *The definition debate* (Risk doctor briefing). Pridobljeno na <http://www.risk-doctor.com/docs/Hilson%20article%20Definition%20Debate%20plus%20JPPPM%20reflections.pdf>
- Hopkins, N. in Taylor, M. (18. 11. 2013). Private firms selling mass surveillance systems around world, documents show. *The Guardian*. Pridobljeno na <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/18/private-firms-mass-surveillance-technologies>
- Javers, E. (2011). Secrets and lies: The rise of corporate espionage in a global economy. *Georgetown Journal of International Affairs*, 12(1), 53–60.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije. (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
- Keefe, R. P. (2010). Privatized spying: The emerging intelligence industry. V K. L. Johnson (ur.), *The Oxford handbook of national security intelligence* (str. 296–309). Oxford: Oxford University Press.
- Komisija za preprečevanje korupcije. (2014). *Supervizor: spletna aplikacija za spremljanje izdatkov javnih institucij*. Pridobljeno na <http://supervizor.kpk-rs.si>
- Lowenthal, M. (2009). *Intelligence, from secrets to policy*. Washington: CQ Press.

- Ministrstvo za notranje zadeve. (2014). *Evidence, vloga in obrazci: seznam imetnikov licenc na dan 18. 6. 2014*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zav/zasebno_varovanje_detektivi/zasebno_varovanje/evidence_vloge_in_obrazci/
- Podbregar, I. (2005). *Preprečevanje poslovnega kriminala*. Kranj: Moderna organizacija.
- Podbregar, I. (2006). Some patterns of industrial espionage. *Varstvoslovje*, 8(3/4), 323–331.
- Podbregar, I. (ur.). (2012). *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Podbregar, I. in Ivanuša, T. (ur.). (2008). *Vohunska dejavnost in gospodarstvo: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Prunckun, H. (2012). *Counterintelligence theory and practice*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Spiegel, A. (2. 4. 2014). *So you think you're smarter than a CIA agent*. Pridobljeno na <http://www.npr.org/blogs/parallels/2014/04/02/297839429/-so-you-think-youre-smarter-than-a-cia-agent>
- Sotlar, A. in Čas, T. (2011). Analiza dosedanjega razvoja zasebnega varovanja v Sloveniji med prakso, teorijo in empirijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 227–241.
- Strategic and Competitive Intelligence Professionals [SCIP]. (2014). *About the Strategic and Competitive Intelligence Professionals – SCIP*. Pridobljeno na <http://www.scip.org/AboutSCIP.php>
- Šaponja, V. (1999). *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Škrabar, B., Trivunović, J. in Požru, A. J. (2011). Retrospektiva razvoja detektivske dejavnosti v RS. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *12. slovenski dnevi varstvooslovja*. Pridobljeno na http://www.fvv.uni-mb.si/dv2011/zbornik/kriminalistica_problematika/skrabar-trivunovic-pozru.pdf
- Uredba o obveznem organiziranju varovanja. (2012). *Uradni list RS*, (80/12).
- Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS*, (33/91).
- Vrenko, I. (1999). Ekonomska in konkurenčna obveščevalna dejavnost – študija primera Slovenije. *Varstvoslovje*, 1(2), 31–44.
- Vršec, M. (1993). *Varnost podjetja – tokrat drugače*. Ljubljana: Viharnik.
- Walton, T. (2010). *Challenges in intelligence analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warner, M. (2009). Intelligence as risk shifting. V P. Gill, S. Marrin in M. Pythian (ur.), *Intelligence theory: Key questions and debates* (str. 16–32). London: Routledge.
- Weiss, P. R. (2008). From cowboy-detectives to soldiers of fortune: The recrudescence of primitive accumulation security and its contradictions on the new frontiers of capitalist expansion. *Social Justice*, 34(3–4), 1–19.
- Wyss, M. (2011). *Zivile Nachrichtendienstsysteme im europäischen Umfeld der Schweiz*. Zürich: Center for Security Studies.
- Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD). (1994). *Uradni list RS*, (32/94).
- Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1). (2011). *Uradni list RS*, (17/11).

Zakon o gospodarskih družbah. (2009). *Uradni list RS*, (65/09).
Zakon o kazenskem postopku. (2012). *Uradni list RS*, (32/12).
Zakon o podjetjih. (1988, 1989). *Uradni list SFRJ*, (77/88, 40/89).
Zakon o varstvu osebnih podatkov. (2007). *Uradni list RS*, (94/07).
Zakon o zasebnem varovanju. (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
Žaže, S. (2007). *Meje dovoljenosti gospodarskega poizvedovanja* (Specialistična naloga).
Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

O avtorjih:

Jaroš Britovšek, univerzitetni diplomirani politolog, zaposlen na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije, doktorski študent Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: jaros.britovsek@mors.si

Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor za področje varnostnih ved na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si